

Наталія О. Небаба

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Визначено складові розробки стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин підприємств. Вивчено особливості стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин підприємств. Сформовано підходи до планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Представлено модельний базис планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Побудовано системно-динамічну модель планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва підприємств. Співвіднесено функціональні стратегії учасників міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва з плануванням розвитку глобальних ланцюгів вартості. Здійснено моделювання просторово-географічного розміщення учасників кластерно-мережної взаємодії.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємство, кооперація, міжнародна виробнича кооперація, управління.

Рис. 4. Літ. 10.

DOI: 10.32752/1993-6788-2019-1-231-96-105

Наталья А. Небаба

УПРАВЛЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ УЧАСТНИКОВ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Определены составляющие разработки стратегии развития международных производственно-кооперационных отношений предприятий. Изучены особенности стратегии развития международных производственно-кооперационных отношений предприятий. Сформированы подходы к планированию и реализации стратегии международного производственно-кооперационного сотрудничества. Представлен модельный базис планирования и реализации стратегии международного производственно-кооперационного сотрудничества. Построена системно-динамическая модель планирования и реализации стратегии международного производственно-кооперационного сотрудничества предприятий. Соотнесены функциональные стратегии участников международного производственно-кооперационного сотрудничества с планированием развития глобальных цепей стоимости. Осуществлено моделирование пространственно-географического размещения участников кластерно-сетевого взаимодействия.

Ключевые слова: конкурентоспособность, предприятие, кооперація, международная производственная кооперація, управление.

Natalia A. Nebaba

COMPETITIVENESS MANAGEMENT OF PARTICIPANTS OF INTERNATIONAL PRODUCTION COOPERATION OF ENTERPRISES

The development components of the development strategy of the international production and cooperation relations of enterprises have been determined. Peculiarities of the development strategy of international production and cooperation relations of enterprises have been studied. Approaches

* University of Customs and Finance. Dnipro. Ukraine.

to the planning and implementation of the strategy of international production and cooperation have been formed. The model basis of the planning and implementation of the strategy of international production and cooperation is presented. The system-dynamic model of the planning and implementation of the strategy of international production and cooperation of enterprises has been built. The functional strategies of the participants of international production and cooperation with the planning of the development of the global value chains have been correlated. Modeling of the spatial-geographical location of participants of the cluster-network interaction has been carried out.

Keywords: competitiveness, enterprise, cooperation, international production cooperation, management.

Peer-reviewed, approved and placed: 11.09.2020.

Постановка проблеми. Складність роботи механізму міжнародної виробничої кооперації (ММВК) приділяє особливої уваги стратегічним аспектам діяльності підприємств, залучених до міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Подібна увага до стратегічної складової пояснюється високою вартістю помилки в стратегічних розрахунках. При цьому, навіть з огляду на вагомий пласт наявних досліджень у сфері розробки стратегії та стратегічного менеджменту, потрібною є їх адаптація та приведення у відповідність з властивостями супервентності, фрактальної вкладеності, синергії та емерджентності мереж міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Враховуючи складність міжнародної виробничої кооперації (МВК) як об'єкта стратегічного процесу, зазначимо на неможливості висвітлення логіки формування стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин без усвідомлення логіки всього стратегічного процесу, який відбувається в рамках механізму МВК.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням особливостей стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин підприємств, аспектів планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва, питань управління конкурентоспроможністю учасників МВК підприємств займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: А. Левенчук [1], В. Засадко та Н. Мікула [2], В. Кравців [3], Г. Дугінець [4], С. Куніцин [5], Т. Мельник [6], А. Остервальдер та І. Пинье [7] та інші. Об'єктивна складність розробки стратегії розвитку МВК полягає, по-перше, у можливій ортогональності цілей різних учасників мереж міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва, яка підсилюється при наявності відмінностей у національній юрисдикції таких учасників. Друга складність майже не пов'язана з країнами присутності учасників МВК та полягає у здатності суб'єктів такої кооперації змінювати вектор цілей вже в процесі реалізації стратегії (хоча в даному випадку можна також враховувати певні, обумовлені культурою країни присутності, умови щодо перегляду прийнятих та закріплених на рівні організаційних рутин чи мікро-інститутів обмежень).

Метою дослідження постає вивчення особливостей стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин підприємств, формування підходів щодо планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва, моделювання кластерно-мережної взаємодії учасників виробничої кооперації.

Основні результати дослідження. Визначимо напрями вироблення стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин підприємств, у яких узгоджується 5П-парадигма представлення стратегії та ознаки категорії «стратегія». Такими напрямками є цільова система, її життєвий цикл, практики просування цільової системи за її життєвим циклом та система контрольних показників. Наголосимо, що складність адаптації наявних тлумачень поняття стратегія міститься в множині зацікавлених в стратегічній міжнародній кооперації осіб. Така значна кількість стейкхолдерів, інтереси яких мають бути враховані для успіху утворення міжнародної виробничо-коопераційної мережі, ставить питання відносно того, хто саме буде розробляти стратегію розвитку МВК. Системна холархія МВК відображає рівні економічного устрою світу та визначає логіку наслідування стратегічних орієнтирів між рівнями фрактальної вкладеності МВК. Забезпечити реалізацію пропозиції (щодо орієнтації роботи механізму МВК на транслявання елементів стратегії та вимог до стратегічної поведінки учасників міжнародної мережі виробничо-коопераційного співробітництва між системними рівнями МВК) можна, враховуючи наявну в літературі ієрархію стратегій окремого підприємства. Робота механізму МВК зводиться до ідентифікації потреб холонів більш високого рівня та їх трансляції на вимоги до життєдіяльності холонів підлеглих рівнів. В основу реалізації такого підходу доречно покласти вимоги ISO 29148 [8], у якому на прикладі ієрархії розробки програмного забезпечення відображається висування вимог стейкхолдерів холону вищого рівня до холону підлеглого рівня. Орієнтація на підхід ISO 29148 [8] дозволяє зв'язати стратегічний процес МВК із дисципліною управління вимогами. Дана дисципліна, як правило, застосовується під час розробки програмного забезпечення, але її принципи, інструменти та логіка їх застосування можуть бути застосовані в стратегічному процесі механізму МВК.

Категорія стратегії із суміжними до неї поняттями (стратегія кооперації, стратегія підприємства тощо) набуває оновленого розуміння через орієнтацію на задоволення потреб системи більш високого порядку. Реалізацію зазначеної орієнтації на потреби надсистеми також можна базувати на 5П-підході до розуміння стратегії. Тобто визначатимуться принципи й правила взаємодії з холоном вищого порядку, розроблятимуться патерни на прийом такої взаємодії, формуватиметься місце (позиція) підприємства в глобальному ланцюгу вартості. Описану ситуацію пропонується підпорядкувати введеному автором принципу «холархічної розбудови стратегії розвитку міжнародної виробничої кооперації». Ієрархія рівнів збирання вимог холонів більш високого рівня фрактальної вкладеності описує ідеальний випадок, який охоплює всі рівні економічного устрою суспільства. При перенесенні на практику міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва можливий пропуск окремих рівнів, залежно від характеристик цільової системи та архітектури мережі міжнародної виробничо-коопераційної взаємодії. Також слід зазначити, що перенесення та врахування вимог холону більш високого рівня буде спрацьовувати навіть за умови повної відсутності прямої кооперації підприємства з іншими підприємствами. Тут мається на увазі випадок, коли підприємство географічно відповідає промисловому

кластеру або виступає постачальником для великої інтеграційної структури та має враховувати вимоги з огляду на значну ринкову владу такої структури (відбувається реалізація стратегії адаптації до запитів надсистеми).

Окрім врахування запитів надсистеми звернемо увагу на потребу деталізації ієрархії в частині визначення операційних та функціональних стратегій для мережі міжнародної виробничо-коопераційної взаємодії підприємств та окремих її учасників. У даному випадку авторською гіпотезою є можливість представлення стратегії кооперації як самостійної функціональної стратегії підприємства та як складової конкурентної (ділової) стратегії підприємства. При цьому, стратегія кооперації може розглядатися як окрема функціональна стратегія, та може виступати засобом реалізації ділової стратегії холону більш високого рівня.

Функціональні стратегії мережі міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва виступають базисом процесу реалізації розподілених за рівнями системної холархії MBK фундаментальних стратегічних настанов (ФСН). Відповідно від якості їх розробки та реалізації залежить можливість глобального логістичного ланцюга реалізовувати поставлені цілі. Відповідно стає важливим завдання актуалізації та удосконалення методики формування та планування таких стратегій в умовах міжнародної виробничо-коопераційної взаємодії.

Актуалізується розробка модельного базису планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Такий модельний базис ({МБ}), орієнтуючись на пропозиції С. Куніцина [5, с. 273], являє собою сукупність призначених для розробки та обґрунтування параметрів стратегій моделей. У рамках даного дослідження елементи модельного базису мають відповідати положенням авторської концепції та рівням системної ієрархії MBK. При цьому частина моделей буде базуватись на одному й тому інструментарії, але використовуватися з врахуванням специфіки холону MBK, решта складових модельного базису буде орієнтуватись на врахування емерджентності та супервентності коопераційної взаємодії. Окрім того, елементи {МБ} перекриватимуть усю сукупність функціональних та операційних стратегій мережі міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Розкриття авторської пропозиції щодо ієрархічного формування зазначеного модельного базису відображено на рис. 1.

Як можна побачити з рис. 1, основу модельного базису реалізації стратегічної складової MBK становлять інструменти архітектурно-онтологічного моделювання предметної області MBK (МБАОП). Враховуючи підхід до формування консолідованого стратегічного бачення стейкхолдерів мережі міжнародної виробничо-коопераційної взаємодії, можна зробити пропозицію щодо розподілу стратегічної складової розвитку MBK на декілька змістовних блоків.

Такі блоки будуть частково перекриватися наявними розробками у сфері стратегічного управління, а частково вимагатимуть певного розширення традиційної практики розробки та реалізації стратегії. Зв'язок таких блоків планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва відображено на рис. 2.

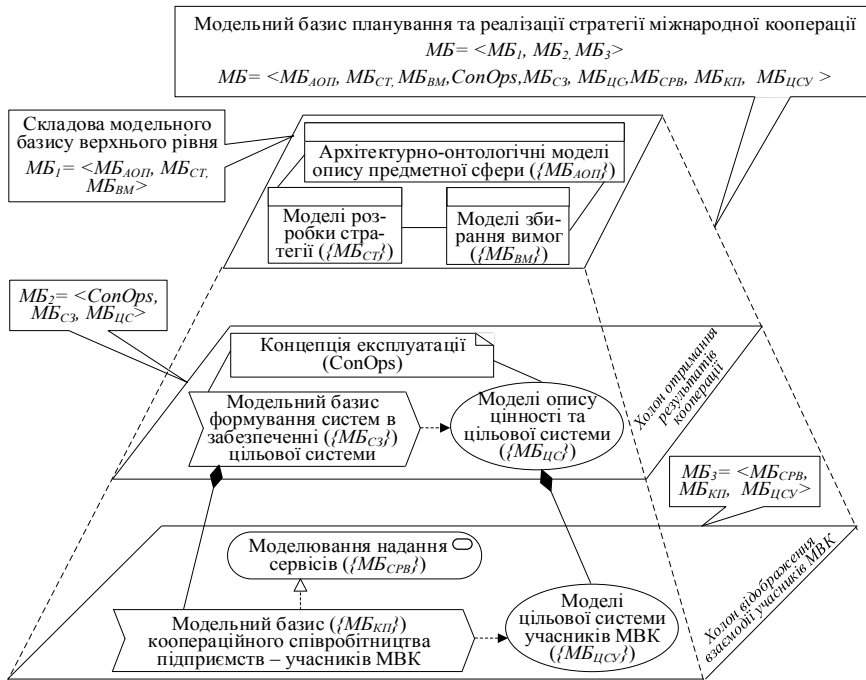

Рис. 1. Ієрархічне представлення модельного базису планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва, авторська розробка

Логіка представленої на рис. 2 моделі базується на пропозиції А. Левенчука [1] щодо розвитку практики «стратегування». На рис. 2 модель містить два ключових блоки. Перший блок зведено до визначення параметрів цінності на виході з мережі виробничо-коопераційного співробітництва та її ринкового позиціонування. Тут виникає певний перетин з наявними в літературі розробками щодо формування стратегії міжнародного маркетингу. Разом з тим, стратегічне планування має враховувати, що цінність створюється не окремим підприємством, а є результатом коопераційної взаємодії. Другий блок пов'язаний безпосередньо з коопераційною взаємодією підприємств та консолідацією їх бізнес-процесів та практик діяльності задля підтримки руху потоків цінності в глобальних ланцюгах створення вартості. Процес планування в даному випадку полягає в трансляції складових моделі 5П опису стратегії на формування систем у забезпеченні просування цінності, що пропонується на виході глобального ланцюга вартості. Показовим у даному випадку є розгляд взаємодії поданих на рис. 2 першої та другої петлі зворотного зв'язку в контексті концептуального положення щодо поєднання процесного та проєктного підходів до реалізації міжнародної виробничо-коопераційної взаємодії. Процесний підхід на рис. 3 подано як потік виведення на ринок цінності, що реалізується через обрану сукупність практик діяльності учасників виробничо-коопераційної взаємодії.

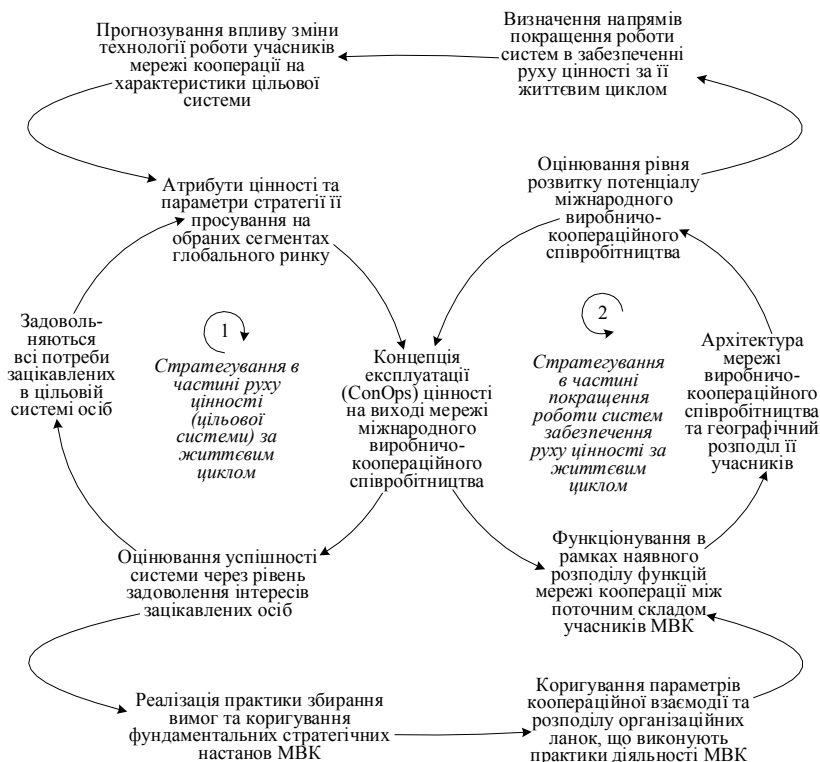

Рис. 2. Системно-динамічна модель планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва підприємств, авторська розробка

Представлена на рис. 3 схема розкриває логіку вироблення стратегії MBK, розподіленої між практиками діяльності учасників мережі міжнародної виробничої кооперації. Разом із тим, вибір суб'єктів виконання таких практик є окремим складним для вирішення завданням (відповідає елементу {МБКП}). Складність пов'язується з ієрархією MBK та зробленим вище наголосом на необов'язкову наявність суб'єкта стратегічного управління глобальним логістичним ланцюгом загалом. Якщо для великих структур холдингового типу можливим є директивне призначення виконавців вздовж усього глобального ланцюга вартості (або нав'язування учасникам кооперації бачення холдингової компанії через значну її ринкову владу), проте для структур кластерного типу таке призначення бачиться неможливим.

Формування стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин охоплює всі рівні фрактальної вкладеності системної холархії мережі міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Слід наголосити на потребі докладного розгляду особливостей реалізації стратегічного процесу та управління конкурентоспроможністю серединних рівнів зазначеної

холархії. У рамках опису економічного устрою суспільства даним рівням холархії відповідають «кластерне утворення» та «галузева інтегрована структура». При цьому досліджувати дані економічні утворення будемо саме з точки зору їх місця в системній холархії мережі міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. У системній холархії MBK промисловий кластер є наступним рівнем економічного устрою суспільства, який йде після рівня національного господарства. У рамках кластера (особливо японського типу) можуть утворюватися різного роду інтегровані утворення. Якщо мова ведеться про виникнення вертикально інтегрованих структур бізнесу або великих холдингів, кластер може розглядатися як проміжний рівень, недоречний до включення в системну холархію.

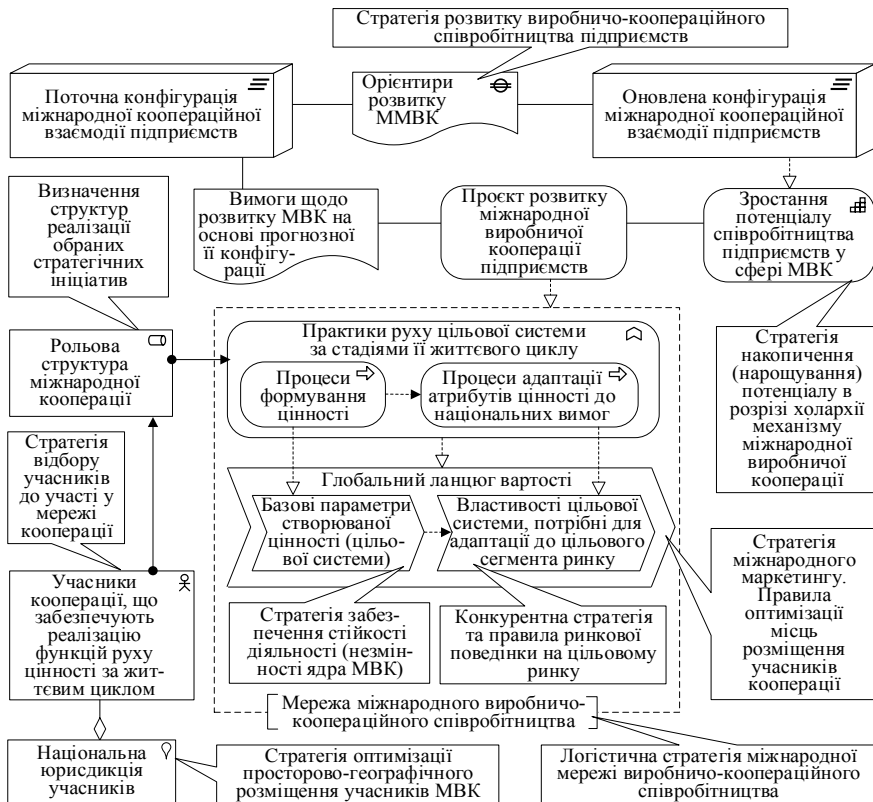

Рис. 3. Логіка співвіднесення функціональних стратегій учасників міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва з плануванням розвитку глобальних ланцюгів вартості, авторська розробка

Діджиталізація спрощує налагодження співробітництва між підприємствами та надає змогу покращити комунікаційний процес. Відповідно механізм MBK підприємств обов'язково має підтримуватися архітектурою інформаційних систем. Більш того, саме така архітектура в умовах кластерно-

мережної взаємодії перетворюється на фасилітатор кластерного розвитку, оскільки відбувається накопичення знань та сценаріїв реалізації колективних процесів. Тобто в умовах кластера в структурі механізму MBK доречним є виокремлення складової knowledge management.

Розгортання системи сервісів як інструменту реалізації стратегії та кластерних ініціатив забезпечує узгодженість окремих ланок глобального логістичного ланцюга. Функціонування такого ланцюга базується на коопераційній взаємодії учасників кластера. Разом з тим, глобальний ланцюг вартості може виходити за географічні межі кластера. Це можливо, наприклад, в частині процесів дистрибуції, коли в рамках кластера відбувається створення цінності, а за межами кластера її реалізація. Така реалізація також може відбуватися в рамках коопераційних угод.

Відповідно вагомого значення набуває питання моделювання географічного розміщення учасників кластерно-мережної взаємодії. Варіант застосування мови ArchiMate для моделювання місць розміщення учасників кооперації подано на рис. 4.

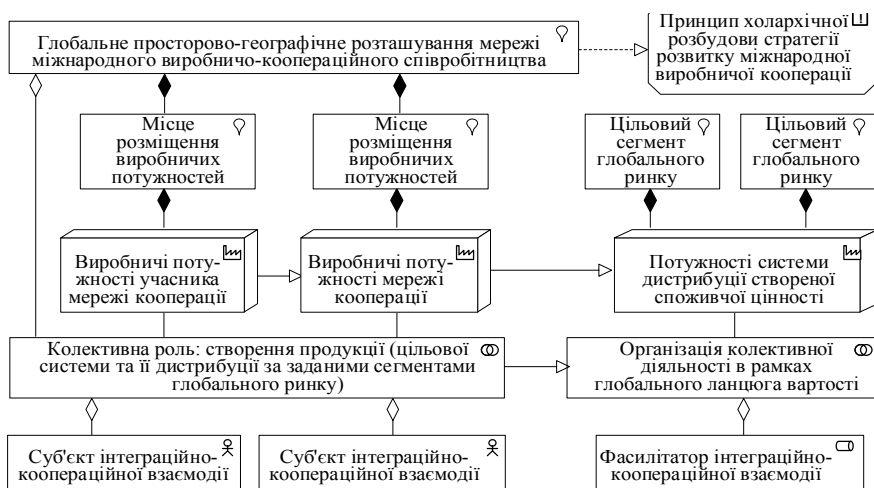

Рис. 4. Логіка моделювання просторово-географічного розміщення учасників кластерно-мережної взаємодії, авторська розробка

З огляду на рис. 4 можна передбачити можливість відображення на модельному рівні будь-якої географічної конфігурації підприємств, які будуть виконувати функції (практики діяльності) із забезпечення руху потокових процесів в рамках глобального ланцюга вартості. При цьому з точки зору підтримки конкурентоспроможності та накопичення потенціалу міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва механізм MBK має інтегрувати до свого складу інструменти відбору учасників кооперації.

Висновки. Дослідження та узагальнення підходів до розуміння концепту стратегії дозволило визначити логіку врахування фрактальної вкладеності

виробничо-коопераційного співробітництва підприємств під час реалізації ними стратегічного процесу. Передбачено виділення рівнів розробки стратегії, які відповідають прийнятій у роботі ієрархії економічного устрою суспільства. Передбачено формування на верхніх рівнях такої ієрархії фундаментальних стратегічних настанов, які засобами архітектурного моделювання транслюються за рівнями системної холархії мережі МВК. Висвітлено особливості формування коопераційної стратегії та виділення коопераційної складової у функціональних та операційних стратегіях учасників міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Розробку стратегії розвитку міжнародних виробничо-коопераційних відносин підприємств підпорядковано логіці наслідування вимог стейкхолдерів між рівнями холархії. Виділення коопераційної складової в системі функціональних стратегій обумовило наявність певних особливостей планування та реалізації стратегії міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Здійснення планування та реалізації стратегії базується на запропонованому ієрархічному представленні відповідного модельного базису дослідження. Розроблений модельний базис підпорядковано трансформації вимог та потреб стейкхолдерів за рівнями фрактальної вкладеності міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва. Доведення доречності переведення розробки та корегування стратегії в постійний процес обумовило розробку моделі системної динаміки, яка узгоджує зміни у двох ключових складових стратегічного процесу: зміни в атрибутах цінності, що формується глобальним ланцюгом вартості, та зміни в процесах забезпечення просування такої вартості за стадіями її життєвого циклу. Відображено логіку співвіднесення функціональних стратегій учасників міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва з плануванням розвитку глобальних ланцюгів вартості. Особливою формою коопераційної взаємодії підприємств є кластерно-мережні структури, оскільки в рамках таких структур можуть співпрацювати повністю самостійні суб'єкти господарювання. Було висвітлено логіку реалізації стратегічного процесу в кластерно-мережних структурах. Розкриття даної логіки здійснено на основі розробки архітектурної моделі стратегічного управління кластерно-мережною взаємодією учасників виробничої кооперації. Узагальнення інструментів моделювання кластерно-мережної взаємодії учасників виробничої кооперації дозволяє покращити роботу механізму МВК за рахунок врахування напрямів використання запропонованого інструментарію. Кожен інструмент моделювання орієнтовано на використання в рамках кластерної структури та в рамках її взаємодії з холонами інших ієрархічних рівнів опису міжнародного виробничо-коопераційного співробітництва.

1. Левенчук А. И. Системное мышление. М. : Издательские решения, 2018. 440 с.

2. Мікула Н. А., Засадко В. В. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції : монографія. Київ : НІСД, 2014. 316 с.

3. Розвиток транскордонного співробітництва : науково-аналітична доповідь / ред. В. С. Кравців. Львів : НАН України, 2016. 125 с.

4. Дугінець Г. В. Глобальні ланцюги вартості : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 412 с.

5. Куніцин С. В. Механізм управління розвитком підприємств туристично-рекреаційної сфери : монографія. Сімферополь : Кримнавчпеддержаввидав, 2012. 454 с.
6. Мельник Т. М. Міжнародне виробниче співробітництво. Київ : КДТЕУ, 2000. 51 с.
7. Osterwalder A., Pigneur Y. Business Model Generation. New Jersey : John Wiley & Sons, Inc., 2010. 288 с.
8. ISO/IEC/IEEE 29148:2018 Systems and software engineering. Life cycle processes. Requirements engineering. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/72089.html>
9. ArchiMate Cookbook. URL: <http://www.hosiaisluma.fi/ArchiMate-Cookbook.pdf>.
10. Value Delivery Modeling Language (VDML ver. 1.1). URL: <https://www.omg.org/spec/VDML/>.

-
1. Levenchuk A. Y. Systemnoe myshlenye. M. : Yzdatelskye resheniya, 2018. 440 s.
 2. Mikula N. A., Zasadko V. V. Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy v konteksti yevrointehratsii : monohrafiia. Kyiv : NISD, 2014. 316 s.
 3. Rozvytok transkordonnoho spivrobitnytstva : naukovy-analitychna dopovid / red. V. S. Kravtsiv. Lviv : NAN Ukrainy, 2016. 125 s.
 4. Duhinets H. V. Hlobalni lantsiuihy vartosti : monohrafiia. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2018. 412 s.
 5. Kunitsyn S. V. Mekhanizm upravlinnia rozvytkom pidpriemstv turystychno-rekreatsiinoi sfery : monohrafiia. Simferopol : Krymnavchpedderzhavvydav, 2012. 454 s.
 6. Melnyk T. M. Mizhnarodne vyrobnyche spivrobitnytstvo. Kyiv : KDTEU, 2000. 51 s.
 7. Osterwalder A., Pigneur Y. Business Model Generation. New Jersey : John Wiley & Sons, Inc., 2010. 288 s.
 8. ISO/IEC/IEEE 29148:2018 Systems and software engineering. Life cycle processes. Requirements engineering. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/72089.html>
 9. ArchiMate Cookbook. URL: <http://www.hosiaisluma.fi/ArchiMate-Cookbook.pdf>.
 10. Value Delivery Modeling Language (VDML ver. 1.1). URL: <https://www.omg.org/spec/VDML/>.
 1. Levenchuk A. Y. Systemnoe myshlenye. M. : Yzdatelskye resheniya, 2018. 440 s.
 2. Mikula N. A., Zasadko V. V. Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy v konteksti yevrointehratsii : monohrafiia. Kyiv : NISD, 2014. 316 s.
 3. Rozvytok transkordonnoho spivrobitnytstva : naukovy-analitychna dopovid / red. V. S. Kravtsiv. Lviv : NAN Ukrainy, 2016. 125 s.
 4. Duhinets H. V. Hlobalni lantsiuihy vartosti : monohrafiia. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2018. 412 s.
 5. Kunitsyn S. V. Mekhanizm upravlinnia rozvytkom pidpriemstv turystychno-rekreatsiinoi sfery : monohrafiia. Simferopol : Krymnavchpedderzhavvydav, 2012. 454 s.
 6. Melnyk T. M. Mizhnarodne vyrobnyche spivrobitnytstvo. Kyiv : KDTEU, 2000. 51 s.
 7. Osterwalder A., Pigneur Y. Business Model Generation. New Jersey : John Wiley & Sons, Inc., 2010. 288 s.
 8. ISO/IEC/IEEE 29148:2018 Systems and software engineering. Life cycle processes. Requirements engineering. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/72089.html>
 9. ArchiMate Cookbook. URL: <http://www.hosiaisluma.fi/ArchiMate-Cookbook.pdf>.
 10. Value Delivery Modeling Language (VDML ver. 1.1). URL: <https://www.omg.org/spec/VDML/>.